

Látogatás a budai pasák palotájában

1

1526. augusztus 30-án, vészesen táján félőrült német lovas vágatott be tajtékzó paripáján a budai várba. Egyenesen a királynénak vitte meg a mohácsi csatavesztés hírért, aki terméiben éppen Thurzó Elekkel, a királyi kincstartóval beszélgetett. Közben beesteledett és Buda magyar helyőrsége nyugovóra tért, nem vévén észre a sürgölődést a királyné terméiben és a német polgárok házaiban. Éjjelt kongott, amikor végre az udvarbéli virrasztó őrség feje, István pohárnok felzavarta az alvókat: »Keljétek fel, a törökök mind egy lábig leverték a magyarokat!« A magyar katonák szemüket dörzsölve bámulták, amint a szövétnekek kísérteties fényénél a királyné kivágatott a lógodi kapun ötven lovas kíséretében a nyugati országot felé...

Ez volt a kezdet.

1541. augusztus 29-én, János fővétele napján megérkezett Izabella királynőhöz a szultán követe. A gazdag ajándékok átnyújtása után ura nevében azt kérte, hogy a kis védencét, a csecsemő királyfit kísérjék át látogatásra az óbudai táborba. A magyar urak, híres törökverők mindnyájan, most komoran, tanácstalannal hallgattak. A kérdés formájában előadott parancsuknak eleget kellett tenni.

Amíg Szolimán sátrában a tanácskozások folytak, a Szombati-kapun egyenként beszállingóztak a janicsárok, majd összeverődtek a piacokon, a templomok előtt, s adott jelre a várost nyíltan birtokukba vették.

Amikor a bivalyokkal vont társzekeret kikanyarodtak a lógodi kapun, a királynő utolsó pillantást vetve a reneszánsz palotára, keserűen sóhajtott: »Sic fata volunt.« Így akarta a végzet.

2

Ez volt a folytatás.

A magyar királyok büszke, szép városán nem sokára kiütözköztek a Kelet jellegzetes vonásai. A hegyes süvegben végződő karcú minaretek először fenn a várhegyen, majd a hegy lábánál a Tabánban és a Vízi városban, odaát pedig a pesti síkságon bontakoztak ki az ég kéklő hátteréből, itt-ott apró bizánci kupolák ólomteteje csillant meg.

Közelebb érve a hatás már sokat veszített lenyűgöző erejéből. Az újat ígérő mohamedán egyházi épületekről kitűnt a középkori származás, a nyüzsgő, színes sokadalomról lerítt a szegénység, az utcákon itt is, ott is oszlásnak indult hullák hevertek, amelyeken egykedvűen lépdelték át az árut szállító tevék.

Átalakult a terek és utcák középkori rendje is. Közel-Kelet népei a város részeit általában nem utcák és terek szerint különböztetik meg, hanem új fogalommal, a »mahalle«-val jelölték. A mahalle háztömb vagy házcsoport volt, amelynek határai elmosódottan több utcára és térre is ráfolyhattak. Emellett a terek és utcák szabad területeit rövidesen elfoglalták az árusok, mindenütt deszkabódék, sátrak, lapostetejű fészerek és színek zsúfolódtak össze, s ha közelebb tartódtunk valami fontosabb épület, dzsámi, fürdő vagy janicsárlaktanya, máris kialakult és nevet kapott a mahalle.

Megváltozott Zsigmond és Mátyás pompás reneszánsz palotája is. Ablakait a törökök a hideg ellen védekezve szűkebbre szabták, befalazták vagy bedeszékelték, a boltos termeket és márványoszlopos csarnokokat sövényfallal apró kamrákra osztották. Ennek ellenére a palotáról mindig a tisztelet és csodálat hangján emlékeztek

meg. A palota tetejét díszítő fénylő gömbökről Kizil Elmának, »Arany Almának« vagy »Piros Almának« nevezték.

A palotának nagy a híre, annyira, hogy amikor Evlia Cselebi, török világutazó meglátja, térdre borulva ad hálát Allahnak, hogy ezt megérthette. A törökök a palota fenntartására azonban különös gondot nem fordítottak. A pasa se itt lakott, hanem a mai Színház utcában. A magyarországi török uralom első évtizedeiben a budai pasák még nem költöztek be a vár védelmet nyújtó falai közé, hanem szállásuk valahol lent a Duna partján volt. Igen valószínű, hogy csak 1598-ban, az akkori ostrom elől hurcolkodtak fel a várba, a mai Színház utca 5-7. számú épület, a volt karmelita kolostor területére.

3

Ezt a területet, pontosabban a pincéket, járjuk Gerő Győzővel, a vár török szakértőjével, az ásátások irányítójával. Több méter mély árkok és gödrök felett imbolygó deszkákon egyensúlyozzuk magunkat az egyik feltárási területről a másikig. A Budapesti Történelmi Múzeum közepkori osztálya 1961-ben kezdte meg a feltárási munkákat, amelyek azóta is rendszeresen folytatódnak. A kezdetben csupán tájékozódó jellegű kutatások meglepő eredményeket hoztak, nemcsak a török korra, hanem e terület középkori településtörténetére vonatkozóan is. Ezen a helyen már a XIII. században kolostor állott, amelyet 1250-ben IV. Béla alapított a ferencesrend számára. A kolostor mellett állt a ferencesek Szent János evangélista tiszteletére szentelt temploma is. Okleveles adatok szerint itt temették el III. Andrást, az utolsó Árpád-házi királyt. A közelben volt a mohó birtokharagosló Werbőczy, valamint Chendel János sarkantyúgyártó háza és a Szent Anna kápolna. Ugyancsak e területen vagy közvetlen ennek közelében állt Zápolya János palotája is. Mindenesetre kétségtelen, hogy a mai Várszínházról északra levő százkas már a XIV. században betelepült volt.

Az egyes építési korszakok pontos sétválasztása céljából a régészeti ásó egészen a Várhegy sziklájának szintjéig hatolt le. Ennek nyomán kitűnt, hogy a volt pasa palota keleti szárnya alatt jó állapotban levő középkori épületmaradványok sokasága húzódik. Felszínre került többi között egy pompás, 18 méter hosszú helyiség, amely még a késő Zsigmond-korban épült és gyámköves, gótikus ajtónyílásának kerete ma is csorbítatlan épségben van meg. Jórészt ma is eredeti helyükön állnak azok a kőkonzolok, amelyek egykor a földszint és az emelet közötti földem fagerendáit tartották. A több méter mélységben folyó ásátások olyan részeket is feltártak, ahol két szint magaságban is megmaradtak a középkori, XV. századi épület maradványai. A Várszínház és a keleti bástyafal közötti kutatások nyomán feltárult a volt pasa dzsámi — a korábbi ferences templom — keleti zárófalanának egy részlete, valamint a templom egykori — a nyolcszög három oldalával záródó — szentélyének maradványa. A hajdani kolostor nyomára is rábukkantak, amelynek kormos és tűztől átégett padozata nagy pusztulások nyomait viseli magán.

A XVI. század végén épült pasa palotát Kara Murát pasa 1611—53 között megnagyobbíttatja és átépítteti. Mindenesetre bizonyos, hogy Buda 1686-os ostroma idején a palota nem pusztult el. Az akkor készített metszeten ugyanis az épület jó állapotban levőnek látszik. Valószínű, hogy a közelében álló Fehérvári — volt Kászim pasa — rondellán levő lőporraktár felrobbanása során keletkezett tűzvész pusztította el 1728. március 23-án. A leomlott palota romjait elegygették és annak helyén építették fel 1730—34 között a karmelita kolostort.

A munkálatok során időrendben először egy keletnyugati irányú lekövezett síkator került felszínre, amely a pasa palota dunai szárnyát két részre osztotta. A többi éven át végzett ásátással sikerült csaknem teljes egészében tisztázni a török épület alaprajzát. Világosan kitűnt, hogy a török építkezésen belül két korszakot lehet megkülönböztetni, az utóbbi a már említett Murát-féle korszak.

1

Szinte páratlan jelentőségű eredményeket hoztak az 1966-os ásátások, amelyek elsősorban a pasa palota további részleteinek tisztázására törekedtek. Sikerült meg-

találni az Evlia Cselebi által is említett fürdőt. Ez volt a budai pasák magánfürdője. A központi nyolcszögletű fürdőhelyiséget eredetileg vörös márvánnyal burkolták be, amely alatt a melléte épült kemencéből kiáramló meleg levegő cirkulált. Ehhez egy négyszögletes helyiség csatlakozik, amelyben ma is megvannak eredeti helyükön a vörösmárvány padlóburkoló lapok. Nem hiányoznak a szennyvízlevezető csatornák sem. A keleti szármayon folytatott kutatások egy földszinti helyiséget, vagy egy kövel leburkolt udvarrészt hoztak felszínre, csaknem ép állapotban. Előkerült az agyagcsövekből készült vízvezeték is, amely a fürdő vízellátását biztosította. Ezenkívül nagy számban kerültek elő vörösmárványból faragott ajtókeret töredékek, hatszögletű török padlótegélak, átégett tetőcserepek.

Nagy érdeklődést keltettek a mindennapi életre utaló háztartási edények és eszközök, amelyeket ugyancsak szép számmal ástak ki. Találtak itt kínai porcelánt és a kis-ázsiai Izniából származó findzsákat és korsókat, vörösrézről készült kis kannákat és ibrikeket, pénzeket, pipák tömkelegét, késeket, fegyvereket.

A pasa, ha kísértelt a keleti bástyafalhoz, láthatta a lakótelepek legnagyobbikát, a mai Vízi város nyüzsgő sokaságát, a Vár déli lábánál a hajóhíd közelében letelepült halászsok, révhajósok és cserzővargák kunyhóit. Tekintete elkalandozott a »Jesli direkli ilidzsa«, a »Zöldoszlopos fürdő« felé (a mai Rudas fürdő) és a valamivel odébb a mai Gellért fürdő helyén működött Dervis fürdő és a »Szűzek fürdője« irányába. Ennek épületében őrizték az elrabolt keresztény lányokat, mielőtt ide a szerájba kerültek volna. A törökök értették a kilátópontokhoz. A pasa palota előtti bástyafalról táruul ki talán a legszebb panoráma a pesti oldalra. Úgy tűnik, érdemes lenne itt majd romkertet létesíteni, hiszen e kis területen belül a látogatók mintegy hat évszázad várostörténelmi és műemléki keresztmetszetét kapnák. És elmerenghetnének azon, hogy miért is maradt oly kevés a hat évszázad emlékeiből. Sic fata volunt.

Pethő Tibor

ÜGETŐVERSENY

vasárnap du. 2 órakor

**HÁRMASPRÓBA
MÁSODIK FUTAMA**